

Vzpomínka na profesora Josefa Ruska

Dne 13. ledna 2022 zemřel prof. RNDr. Josef Rusek, DrSc. Odešel člověk, který se nesmazatelně zapsal do paměti mnohých českých i zahraničních zoologů, entomologů, především specialistů zaměřených na půdní zoologii, ale také širěji orientovaných půdních biologů a ekologů, kteří se v různé míře zabývají rozmanitými otázkami ekologie půdního prostředí. Svým studiem půdních bezobratlých, zejména chvostoků (*Collembola*), vidličnatek (*Diplura*) a hmyzenek (*Protura*), stejně jako výzkumy v oborech půdní biologie a ekologie, půdní mikrostruktury a procesů vzniku a klasifikace humusových forem je znám nejen u nás, ale i v Evropě a jinde ve světě.

Pozorný, a je třeba doplnit i dlouholetý čtenář *Živy* – první příspěvek J. Ruska zde byl zveřejněn již v r. 1965! – by zcela určitě jeho jméno měl znát. Tím nemám na mysli tradiční první stranu každého čísla časopisu, kde od r. 1973 až doposud figuroval v přehledu členů redakční rady, ve které po celou dobu aktivně pracoval. Bezkonkurenčně nepřehlédnutelné a v mnoha ohledech informativní a inspirativní byly jeho série článků zaměřené hned v několika směrech biologie. Je dobré připomenout, že prof. Rusek v *Živě* publikoval 10 článků na téma Mořské akvárium (1969, 1–6, a 1970, 1–4), seriál *Živá půda* (2000, 1–6; zde poprvé v *Živě* představil metodu půdních výbrusů pro studium života v půdě, k níž ho v začátcích jeho vědecké práce přivedla geobotanička Jarmila Kubíková a posunula tím také jeho výzkum od čisté zoologie k půdní biologii), čtyři články postupně rozebírající téma vlivu záplav na půdní prostředí v kontextu globálních změn – *Záplavy, půda, globální změny a další souvislosti* (2003, 3–6), minisérii *Síla úspěchu*, věnovanou úspěšným procesům opět ve vztahu k půdnímu prostředí (2006, 3–4), a také čtyřdílný seriál *Tundra a boreální lesy Kanady* (2007, 1–4). Kromě toho přispíval průběžně řadou dalších článků a recenzí, které byly věnovány nejrůznějším poznatkům z biologických a ekologických oborů (více na <https://ziva.avcr.cz/autori/josef-rusek.html>) a recenzoval články s tematikou půdní biologie, ale i entomolo-

1 Koryfejové apterygotologie (nauky o bezkřídlém hmyzu), kteří již nejsou mezi námi – Wolfram Dunger ze Státního muzea pro přírodní vědy v německém Görlitzu, Josef Rusek a Andrzej Szeptycki z Polské akademie věd v Krakově

2 Hořec Clusiův (*Gentiana clusii*) – nápadný prvek tatranské flóry. Z článku J. Ruska k 50. výročí založení Tatranského národního parku – z míst, kam velmi rád jezdil a kde bádá. *Živa* 1999, 1: 29–31

3 S Helenou Illnerovou, tehdy místopředsedkyní Akademie věd, u příležitosti udělení čestné oborové medaile G. J. Mendela J. Ruskovi za zásluhy v biologických vědách, únor 1999

gie. K 70. narozeninám prof. Ruska v r. 2008 uspořádala *Živa* v Literární kavárně knihovny Akademie v Praze výstavu jeho fotografií nazvanou *Rozkvetlé hory* a věnovanou především Tatrám.

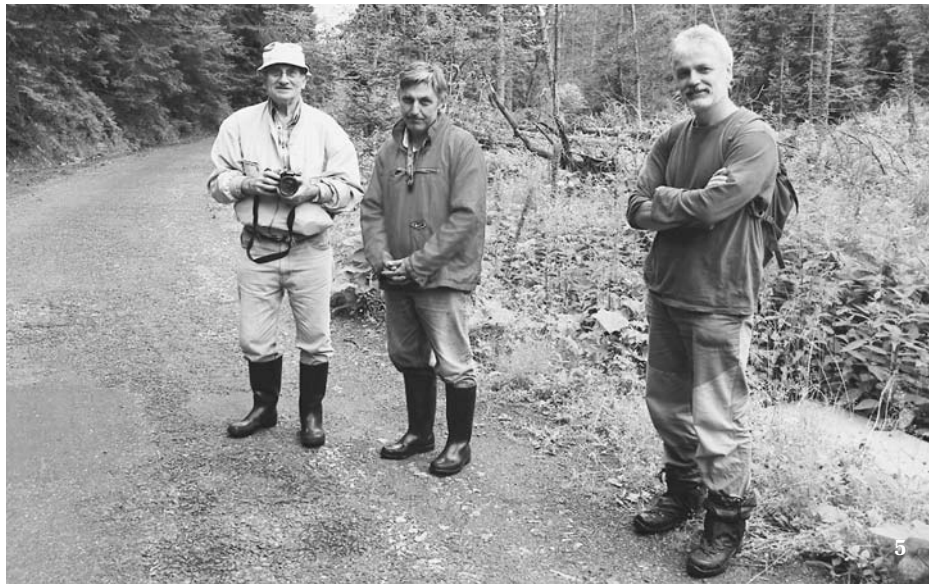

Nejen proto, že sám jsem půdní biolog a že prof. Rusek působil především v tomto oboru, pokládám za nejstěžejnější jeho články o živé půdě. Kapitoly podávající základní přehled z této vědní disciplíny byly po zveřejnění dlouho prakticky jediným nejaktuálnějším uceleným úvodem do studia půdní biologie, zdrojem základních informací pro čtenáře časopisu, ale i studenty a všechny ty, kteří ve své praxi měli co do činění s půdou, jejím studiem i praktickým využíváním. Troufám si připojit poznámku, že tím, že tento „úvod do problematiky“, postavený na nejnovějších poznatcích z oboru, už sám bohužel nerozpracoval do obsáhlejšího shrnujícího díla, podnítil ale dost možná své následovníky, žáky a odchovance v Ústavu půdní biologie k přípravě dvoudílné encyklopedické monografie prof. Miloslava Šimka a kolektivu autorů (*Academia*, Praha 2019), včetně na ni navazujícího nového seriálu článků v *Živě* o půdní biologii a ekologii, nazvaného rovněž *Živá půda* (2020, 1–4 a 6; 2021, 1–4 a 6).

Čas je však neúprosný. Josef Rusek patřil ke generaci, která daleko více než dnes věnovala pozornost také osobním záležitostem svých kolegů a kolegyně a bývalo samozřejmostí připomínat životní jubilea i na stránkách vědeckých a populárně-naučných časopisů. Mám pocit, že dnešní úspěchaná doba toto stále více opomíjí. V případě prof. Ruska byla v *Živě* jeho životní jubilea připomínána opakovaně už od jeho padesátin (1988, 5: 180; 1998, 5: LXI; 2008, 4: L; 2013, 4: LXXVII–LXXIX; 2018, 4: XCII). Jistě oprávněně. I přesto je namístě při vzpomínce zrekapitulovat a připomenout alespoň základní bibliografické údaje.

Josef Rusek se narodil 18. července 1938 na Ostravsku v Petrovicích u Karviné. Po absolvování střední školy v Bohumíně nastoupil ke studiu biologie a chemie na Přírodovědecké fakultě tehdejší Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Brně (dnešní Masarykova univerzita), kde se specializoval na zoologii a pedagogiku. Studium tak plynule navázal na svůj zájem o přírodu, rozvíjený již od dětství. Vyrůstal pod vedením prof. Sergeje Hraběte, v kolektivu řady dalších zoologů a botaniků, kteří pak reprezentovali významnou generaci v české vědě a vysokém školství. Zájem o apterygotní, tedy bezkřídlé skupiny hmyzu ho přivedl k prof. Karlu Absolonovi, což vyústilo v celoživotní studium především chvostoků a některých dalších skupin bezobratlých. Již na univerzitě začal studovat populace chvostoků v úzké vazbě na společenstva rostlin alpské zóny Západních Tater. Těmto milovaným výzkumům se

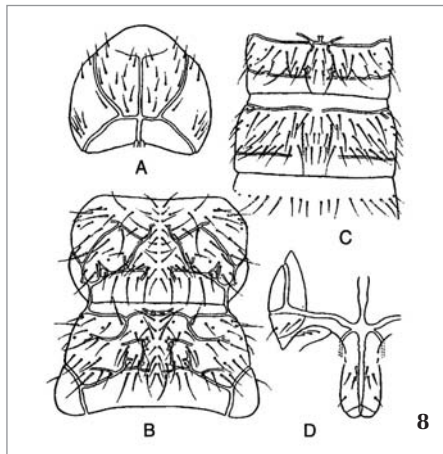

opakovaně věnoval celé půlstoletí a upozornil na změny, k nimž docházelo v souvislosti s globálními změnami v těchto zdánlivě nedotčených lokalitách.

Téměř po celou dobu své vědecké kariéry pracoval v Československé akademii věd, resp. Akademii věd České republiky. V r. 1963 nastoupil do vědecké aspirantury v Entomologickém ústavu ČSAV v Praze, kterou ukončil ekologicko-taxonickou studií larev a dospělců kovářkovitých brouků, a dále pokračoval ve výzkumu zejména chvostokoků a hmyzenek. Postupně začal věnovat pozornost otázkám vzájemných vztahů organismů a prostředí, půdní biologii a ekologii. V ekologických studiích využíval i dosud netradiční metody umožňující hodnotit mikromorfologické parametry půdních materiálů či půdotvornou činnost mezofauny. Mezníkem byl pro něj stipendijní pobyt v Kanadě i opakované stáže na Kubě. Ve studiu chvostokoků, hmyzenek i v ekologii půd se stal mezinárodně uznávaným odborníkem.

V r. 1979 přešel do Ústavu krajinné ekologie ČSAV v Českých Budějovicích, kde dostal příležitost vybudovat samostatné pracoviště půdní biologie. Jeho úsilí bylo završeno v r. 1986, kdy z Laboratoře, později Oddělení vznikl Ústav půdní biologie. Zásluhou J. Ruska se postupně stal mezinárodně uznávaným centrem půdně-biologického výzkumu. V jeho čele v pozici ředitele působil až do r. 1998. Významný díl práce prof. Ruska spočívá v popisu nových rodů a druhů chvostokoků, vidličnatků a hmyzenek. Přínosné jsou studie,

v nichž se zabýval jejich vlivem na biologickou aktivitu půd a možnostmi využití v hodnocení stavu a degradace půd.

Vedle vědecké kariéry působil jako pedagog na univerzitách v Olomouci, Brně, ve Vídni a v Českých Budějovicích. Byl aktivním členem řady vědeckých společností i rad odborných časopisů, jakož i dlouholetým členem redakční rady Živy, jak jsme zmínili v úvodu. Naše interní debaty, že mohl ještě lépe shrnout a zúročit poznatky nashromážděné za dlouhá léta výzkumů, lze dnes uzavřít, že ve zpřístupňování svých výsledků udělal, jak lze vidět i v archivu Živy, obrovský kus práce. Kromě publikací zůstává na jeho mateřském pracovišti rozsáhlá sbírka mikroskopických preparátů, která vedle typového materiálu studovaných bezobratlých zahrnuje mimořádné

4 V Západních Tatrách. Foto L. Kováč
5 Josef Rusek (vlevo) v terénu – Tichá dolina v Západních Tatrách, s technikem Josefem Jerhotem (uprostřed) a svým bývalým doktorandem Lubomírem Kováčem z Univerzity P. J. Šafárika v Košicích. Snímky z archivu Ústavu půdní biologie AV ČR, není-li uvedeno jinak
6 S manželkou Jitkou.

Z archivu rodiny

7 a 8 Chvostokoci se u nás často vyskytují masově na sněhu. Druh *Hypogastrura socialis*, Jevany u Prahy (obr. 7). Složitý vodovodní systém u chvostokoka *Isotomiella minor* (8). Ze seriálu Živá půda, Živa 2000, 3: 121–124 a 4: 169–172. Foto a orig. J. Rusek

série vzorků z nejrůznějších projektů, nadále využitelných nejen k taxonomickým, ale i dalším morfometrickým, srovnávacím nebo ekologickým studiím. Za zmínku stojí rovněž katalogizované (a z velké části na druhovou úroveň determinované) sběry chvostokoků archivované v etanolu.

Odešel člověk, kterému na parte nejbližší rodina napsala jako motto: „Člověk odchází, ale dílo, které vykonal, zde zůstává jako nesmrtelný pomník jeho života.“

Čest jeho památce.

Děkujeme s trvalou vzpomínkou panu profesorovi za vše, čím se zapsal do života Purkyňovy Živy.

Redakční rada a redakce

Citovaná literatura uvedena na webu Živy.